

13. STOLETÍ I

LITERATURA VĚCNÁ

Ve středověku se věcná literatura od beletrie nemusí po formální stránce příliš odlišovat, jak ukazují např. velmi oblíbené naučné básně či učené dialogy. I autoři věcně zaměřených spisů mohli mít určité umělecké ambice. U veršů rýmovaných navíc šlo také o lepší zapamatovatelnost látky. Pro lepší přehlednost členíme výklad o věcné literatuře na dvě hlavní oblasti, tj. (1) na literaturu odbornou – práce vědecké, které se věnují teorii určité vědy, přinášejí kromě starších poznatků rovněž původní názory a výsledky bádání, měly sloužit k vědeckému diskurzu a byly určeny převážně pro znalce příslušného oboru; a dále (2) na literaturu naučnou až populárně naučnou, do níž patří jednak učebnice určené přímo pro výuku na školách a jednak spisy adresované širší čtenářské veřejnosti.

1. Odborná literatura (teologie, filozofie, přírodovědné obory)

Michael Scotus (* kol. 1175; † kol. 1235)

byl významným scholastickým filozofem skotského původu, který se zabýval také lékařstvím, astrologií a alchymií. Kromě latiny uměl i arabsky a hebrejsky. Proslavil se především jako překladatel Averroových komentářů k Aristotelovi z arabštiny. O jeho životních osudech není známo téměř nic – jistě dosáhnul univerzitního vzdělání ve více oborech a věnoval se učitelské profesi. Nepatřil k žádnému řádu. Není známo, kdy přesně přicestoval do Toleda, kde pracoval jako překladatel a astrolog. Některé překlady patrně zhotovil až na dvoře Fridricha II. Do latiny přeložil z arabštiny ještě před rokem 1220 tři Aristotelovy zoologické spisy (*Historia animalium*, *De partibus animalium*, *De generatione animalium*), které potom kolovaly jako jediné dílo pod titulem *De animalibus*. Jeho překlad se užíval na univerzitách ještě v 15. století, přestože již od roku 1260 byl k dispozici překlad přímo z řečtiny od Viléma z Moerbeke. Slávu si získal překlady Averroových komentářů ke 14 Aristotelovým spisům (*De anima*, *De celo et mundo*, *Physica*, *Metaphysica* aj.), které svědčí o jeho skvělých znalostech arabštiny. V letech 1224-1227 byl v papežských službách v Itálii, poté zřejmě působil trvale na dvoře Fridricha II., na jehož žádost přeložil Avicennův spis *Abbreviatio de animalibus*, který se pak stal základem pro spis o sokolnictví *De arte venandi cum avibus*. Salimbene uvádí ve své kronice jednak Michaelovo proroctví o

budoucnosti Itálie (ve verších) a jednak popisuje zajímavou anekdotu o tom, jak si Michaelovy astrologické znalosti prověřil Fridrich II.:

Septima et ultima curiositas eius et superstitio fuit, sicut etiam in alia cronica posui, quia, cum quadam die in quodam palatio existens [tj. císař Fridrich II.] interrogasset Michaelem Scotum astrologum suum, quantum distabat a celo, et ille quod visum sibi fuerat respondisset, duxit eum ad alia loca regni quasi sub occasione spatianti et per plures menses detinuit, precipiens architectis sive fabris lignariis, ut salam palatii ita deprimerent, quod nullus posset advertere. Factumque est ita. Cumque post multos dies in eodem palatio cum predicto astrologo consisteret imperator, quasi aliunde incipiens quesivit ab eo, utrum tantum distaret a celo, quantum alia vice iam dixerat. Qui computata ratione sua dixit, quod aut celum erat elevatum, aut certe terra depressa. Et tunc cognovit imperator, quod verus esset astrologus.

Pokud jde o vlastní literární tvorbu Michaela Scota, psal především díla z oblasti astrologie a lékařství, mezi nimiž je nejznámější *Liber Introductorius*, který zůstal částečně nedokončen. Jedna z jeho tří částí proto kolovala také jako samostatné dílo *Liber physiognomiae*. Michael se zde věnuje astronomii, astrologii, meteorologii, lékařství, hudbě a komputistice. Zajímaly ho také rozdíly mezi lidmi z různých regionů – popisuje rozdíly ve vzhledu, jazyku, chování, oblečení atd. Mezi obyvateli Lombardie, Slovany, Němci, Řeky, Mongoly, Saracény, Skoty, Židy a Egyptány.

Robert Grosseteste (* před 1170; † 1253)

učenec anglického původu, který se proslavil především jak teolog a filozof. Vzdělání artistické získal ještě v Británii, v Paříži potom vystudoval teologickou fakultu. Od roku 1235 zastával biskupský úřad v Lincolnu. Byl výborným znalcem všech disciplín kvadrivia a napsal několik desítek spisů, v nichž se věnoval především problémům z oblasti astronomie, metafyziky a fyziky (optika, světlo, pohyb těles, tvary těles, čas, zvuk apod.), přičemž uplatňoval svou sečtělost v Aristotelových spisech. Řadu důležitých poznatků získal svými vlastními experimenty, např. při pozorování světla a různých optických úkazů (duha apod.). Sám přeložil z řečtiny jeho spis *Etika Nikomachova*, a to v době, kdy se s překlady z řeckých originálů teprve začínalo (doposud kolovaly v Evropě pouze překlady z arabštiny). Kromě toho komentoval Aristotelovy spisy *Physica* a *Analytica Posteriora*. Dochovala se také řada kázání, která proslovl v rámci svého biskupského působení, a dopisy. Řada jeho spisů zatím čeká na vydání.

Vilém z Auvergne, Guilelmus de Alvernia, Guillaume d'Auvergne, (* kol. 1180; † 1249)

byl scholastický filozof a teolog francouzského původu. Vzdělání získal na Sorbonně, kde působil později jako učitel teologie. Od roku 1228 byl pařížským biskupem, a měl tedy blízko k francouzskému královskému dvoru (byl rádcem Ludvíka IX.). Jeho filozofické spisy se zabývají především otázkou pravdy, lidské duše, věčnosti světa. Hlavním dílem je teologický spis *Magisterium divinale et sapientiale*, kde se Vilém v samostatných traktátech věnuje tématům, jako je Bůh (*De trinitate*), stvořený svět (*De universo*), morální teologie (*Summa de vitiis et virtutibus*), víra a Starý a Nový Zákon (*De fide et legibus*), lidská duše (*De anima*) – tomuto tématu se věnoval také v samostatném díle *De animae immortalitate*. Všechny jeho spisy vycházejí z hluboké znalosti Aristotela a Avicenny.

Alexandr z Halesu (* kol. 1185; † 1245)

je dalším představitelem scholastické teologie, který byl anglického původu. První vzdělání získal stejně jako Robert Grosseteste v Británii (v klášteře v Hales), v Paříži na Sorbonně potom studoval artistickou a teologickou fakultu, kde zůstal jako učitel teologie. Byl vůbec prvním františkánem, který zde učil, proto se o něm mluví jako o zakladateli tzv. františkánské školy v Paříži. Jeho nejvýznamnějším žákem byl sv. Bonaventura. Jako první rovněž používal při výuce teologie *Sentence* Petra Lombarda, k nimž napsal komentář (*Glossae in IV libros Sententiarum*). Jeho největším spisem je *Summa theologica* o čtyřech knihách, která zůstala nedokončena. Obsahově se z jeho teologického díla poněkud vymyká *Exoticon*, věnovaný cizím slovům.

Albert Veliký, Albertus Magnus (* kol. 1200; † 1280) hotovo zcela

zvaný *doctor universalis* měl německý původ. Patří k několika málo středověkým učencům, kterým církev dala titul *církevní učitel*. Univerzitní vzdělání získal v Padově, kde studoval nejen artistickou fakultu, ale patrně i lékařství, a kde se seznámil s Aristotelovými spisy. V Kolíně studoval teologii, již jako člen dominikánského řádu. Vzdělání si doplňoval i později, a to v několika dominikánských klášterních školách. V roce 1245 získal titul magistra teologie na Sorbonně, kde potom pár let učil (mj. Tomáše Akvinského). V Paříži se ještě hlouběji seznámil s Aristotelovými spisy. Od roku 1248 stál v čele řádové školy v Kolíně nad Rýnem, která se díky němu velmi proslavila. Jeho nejvýznamnějším žákem byl Tomáš Akvinský. R. 1254 se stal na tři roky provinciálem pro oblast Teutonia a poté se znovu vrátil jako učitel do Kolína. Od roku 1260 byl řezenským biskupem. Tuto funkci však nezastával rád a po dvou letech se jí vzdal. Po učitelském působení ve Würzburgu a Štrasburku trávil

poslední léta života opět v Kolíně. Po smrti vznikla řada legend kolem jeho osoby, převážně kolem jeho působení v Kolíně. Byl popisován jako zbožný čaroděj, kterému se podařilo tak hluboko proniknout do tajů přírodních věd, že ovládal i mnoho kouzel.

Albert byl filozofem, teologem a přírodovědcem mimořádného významu. Zásadním způsobem se zasloužil o pozitivní přijímání Aristotelových spisů na evropských univerzitách. Jejich myšlenkové bohatství se pokusil spojit s křesťanským učením v rámci mnoha disciplín (lékařství, zoologie, botaniky, mineralogie, filozofie či teologie), přičemž právě na poli přírodovědných oborů představují jeho spisy naprostý zlom. Aristoteles mu však nebyl jedinou autoritou – Albert si vždy vybíral autority podle oblasti, jíž se právě věnoval, a to i v arabské vědě. Jak sám praví, Augustinovi věří více v otázkách víry, na Hippokrata a Galéna se spoléhá pokud je o lékařství, v problematice přirozenosti věcí se zase přiklání k Aristotelovi:

Unde sciendum, quod Augustino in his quae sunt de fide et moribus plusquam Philosophis credendum est, si dissentiunt. Sed si de medicina loqueretur, plus ergo crederem Galeno, vel Hipocrati: et si de naturis rerum loquatur, credo Aristoteli plus vel alii experto in rerum naturis.

Řada Albertových děl je psána formou scholastických otázek a odpovědí. Z teologicky zaměřených spisů jsou takto zpracovány např. *De sacramentis*, *De resurrectione*, *De bono* aj. Formu otázek a odpovědí používal také v rámci komentářů, kde ji spojil s běžným výkladem. Některé z těchto komentářů patří k jeho nejvýznamnějším teologickým a filozofickým spisům: komentář k *Sentencím* Petra Lombarda a komentáře k několika spisům Pseudo-Dionysia Areopagity. Tyto komentáře nepatří pouze do oblasti teologie, ale obsahují mnoho zásadních myšlenek k otázce možnosti poznat Boha a k otázkám metafyzickým.

Naprosté prvenství v západním světě má Albertův komentář k *Etice Nikomachově*, kterou přeložil z řečtiny Robert Grosseteste teprve ve 40. letech 13. století. Albert však používal také překlady z arabštiny: na základě překladu Aristotelova *De animalibus* Michaela Scota napsal spis *De animalibus*, kterým značně přispěl k rozšíření Aristotelovy zoologie. Předkládá zde parafrázi původního díla, která je doplněna o několik jeho vlastních knih, což je postup použitý i u dalších děl z Aristotelova korpusu (i u děl pseudoaristotelských). U všech těchto spisů se zpravidla drží původních názvů (např. *De coelo et mundo*, *De anima*, *Physica*, *Meteora*, *Metaphysica*), dodržuje sled kapitol podle Aristotela a k parafrázovanému textu připojuje vlastní dodatky či sporné názory jiných autorit, ale vždy tak, aby čtenář uměl Albertovy poznámky (kterým on říká *digressiones*) od původního Aristotela rozeznat. K řadě takto parafrázovaných Aristotelových děl vytvořil také samostatně publikované komentáře.

Jeho hlavním cílem bylo představit Aristotelovu teorii současnému čtenáři a systematicky ji spojit s aktuálními poznatky své doby.

Ze spisů, které byly ve středověku připisovány Aristotelovi neprávem, zpracoval *De mineralibus* (na základě pseudoaristotelského díla *De lapidibus* a výtahů z Avicenny) či *De vegetabilibus* (podle stejnojmenného díla Mikuláše z Damašku, doplněného o informace z arabské i středolatinšské lékařské literatury). I tato díla pro další rozvoj těchto oborů velký význam.

Albertovo dílo má svým záběrem encyklopedický charakter – napsal přes 70 titulů. Do dnešních dob se zachovalo ve více než 2000 rukopisech.

Roger Bacon (* 1214; † 1292 nebo 1294)

byl anglický filozof, obdivovatel Aristotela, do značné míry ovlivněný také novoplatonismem. Studoval v Oxfordu, kde se seznámil s Aristotelovými spisy. Vzdělání si poté doplnil ještě v Paříži, kde studoval spisy arabských filozofů Avicenny a Averroa. Byl horlivým zastáncem empirického zkoumání, které zpočátku financovala jeho rodina. V každém oboru je podle něj nutné se opírat nejen o dobrou znalost autorit, ale současně musí badatel znát dobře argumenty těchto autorit, jinak je jejich tvrzení nepoužitelné. Při vážné vědecké práci je v dalším kroku třeba si tyto argumenty ověřit vlastním zkoumáním. Roger se zabýval z oborů kvadrivia především matematikou a astronomií a dále jej zajímala také astrologie, optika a alchymie. Nejdůležitější roli přikládal matematice, jejíž logické operace jsou základem veškeré vědecké práce v ostatních oborech. Pouze matematika podle něho může předložit jasné důkazy a závěry. V rámci františkánského řádu, jehož byl členem, se dostával často do konfliktů. Krátce jeho bádání podporoval kardinál Gui Foucois, jemuž Roger věnoval spisy *Opus maius* (věnuje se zde tématům z oblasti matematiky, alchymie, optiky, astronomie), *Opus minus* a *Opus tertium*. Gui však zemřel již v roce 1268 (jako papež Klement IV.). Dalšími zásadními spisy, jež následovaly, jsou *Communia naturalium*, *Communia mathematica* a *Compendium philosophiae*. Ke konci sedmdesátých let byl Roger vězněn. Po svém propuštění v roce 1292 napsal spis *Compendium studii theologiae*. Roger silně kritizoval tehdejší scholastické postupy, a to především v oblasti teologie – toto studium mělo podle něho být podrobena reformě. Nelíbilo se mu, že učenci, kteří studují Bibli neumějí řecky, a zavrhoval také přílišnou závislost na autoritách. Znalost řečtiny vyžadoval rovněž u učenců, kteří pro svou vědeckou práci čerpají z Aristotelových spisů a znají je pouze z chybných překladů. Jeho nadšení pro starořečtinu bylo zřejmě ovlivněno přátelstvím s Robertem Grosseteste.

Připisuje se mu vynález brýlí, předpověděl prý také řadu pozdějších vynálezů (parníky, létající stroje, mikroskop).

Vilém z Moerbeke (* kol. 1215; † 1286)

byl vlámský učenec a překladatel z řečtiny, který se přátelil s řadou vynikajících učenců své doby (např. Tomášem Akvinským, na jehož podnět překládal Aristotelovy spisy). V rámci dominikánského řádu působil jako misionář v ortodoxním Řecku, posledních deset let svého života byl biskupem v Korintu, který byl katolickým městem. Překládal spisy lékařské, astronomické, matematické i filozofické, z nichž některé se dodnes v řeckém originále vůbec nedochovaly. Především přeložil celého Aristotela a umožnil tak novou vlnu jeho recepce, která se již nemusela opírat o starší arabsko-latinské překlady nejružnější úrovně, často chybné a zavádějící. Učenců, jako byli Roger Bacon či Robert Grosseteste, kteří byli schopni číst řecká díla v originále, bylo v západní a střední Evropě velice málo. Vlastní spisovatelské činnosti se nevěnoval, ale jeho překlady byly v budoucnu hojně využívány a jejich celkové množství ho řadí k nejvýznamnějším překladatelům vrcholného středověku vůbec.

Bonaventura, vlastním jménem **Giovanni (di) Fidanza** (* asi 1221; † 1274)

Patřil k nejvýznamnějším scholastickým filozofům a teologům. Byl silně ovlivněn sv. Augustinem a také mystickými spisy Hugona od sv. Viktora, Bernarda z Clairvaux a Pseudodionysia Areopagity. Studoval v Paříži, kde byl jeho učitelem františkán Alexander z Halesu. Bonaventura sám vstoupil do tohoto řádu někdy ve 40. letech 13. století (po 17 let stál dokonce v jeho čele), kde přijal jméno Bonaventura. Roku 1258 (asi sto let po svém svatořečení) byl prohlášen za učitele církve (*doctor ecclesiae*). K nejdůležitějším církevně politickým aktivitám Bonaventury patřila příprava druhého koncilu v Lyonu, který se konal v roce 1274 za účasti zastupců západní i východní církve a jednal o jednotě obou církví. Během tohoto zasedání Bonaventura zemřel. Španělský františkán Juan Gil de Zámora (viz níže) napsal ještě před koncem 13. století jeho biografii, ta se však nedochovala. Nejdůležitějším pramenem pro Bonaventurův životopis tedy zůstává kronika, kterou napsal Salimbene von Parma roku 1282 (viz oddíl historiografie) a na které jsou závislé také pozdější Bonaventurovy životopisy.

Jeho spisovatelská činnost je částečně spojena s učitelským působením na teologické fakultě v Paříži v letech 1254-1257, které se vzdal poté, co byl zvolen generálním mistrem řádu. Jako učitel teologie napsal komentář k Janovu evangeliu a také přepracoval svůj starší

komentář k evangeliu Lukášovu. Komentoval také některé starozákonní knihy, napsal tři spisy ve formě kvestií *De mysterio Trinitatis* („O tajemství sv. Trojice“), *De scientia Christi* („O poznání Krista“), *De perfectione evangelica* („O evangelní dokonalosti“). Do tohoto období se řadí také *De reductione artium ad theologiam* – spis věnovaný napojení svobodných umění na teologii v rámci systému věd a *Breviloquium* (stručný úvod do teologie). Jeho nejvýznamnějším dílem z doby univerzitního působení je *Commentum in quattuor libros Sententiarum*, který stejně jako komentář k Lukášovu evangeliu začal psát ještě jako student a definitivní podobu mu dal, když na toto téma sám přednášel studentům.

Jeho pozdější spisovatelská činnost již úzce souvisela s vedoucím postavením v řádu františkánů. Významná byla jeho aktualizace řádových statut. Napsal tři nábožensko vzdělávací traktáty pro své spolubratry (*Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis*, *Lignum vitae*, *De triplici via*), a především jedno ze svých nejvýznamnějších mystických děl *Itinerarium mentis in Deum*. V roce 1260 ho generální kapitula pověřila novým zpracováním životopisu sv. Františka z Assisi. (Bonaventura sám se s Františkem údajně jako dítě sám setkal a díky němuž vstoupil do františkánského řádu. Malý Giovanni byl těžce nemocen a po Františkově požehnání se uzdravil. Když potom František umíral, dovedla matka Giovanniho opět k němu a František prý zvolal „O buona ventura“, z čehož bylo později odvozeno Bonaventurovo řádové jméno.) Tento životopis – *Legenda Sancti Francisci* – byl v roce 1266 prohlášen za jedinou autentickou biografii sv. Františka z Assisi a všechny starší texty byly zničeny. Koloval jak v širší verzi (*Legenda maior*), která představovala znění oficiálně uznávané, tak i ve verzi jednodušší (*Legenda minor*).

Ke konci 60. let napsal několik spisů s náměty z křesťanské morálky: *Collationes de decem praeceptis*, *Collationes de septem donis Spiritus sancti*, *Apologia pauperum*.

Je rovněž autorem univerzitních kázání *Collationes in Hexaemeron*, která přednášel v roce 1273 v Paříži a která se dochovala jako zápisy posluchačů. I toto dílo je důležité pro poznání Bonaventurových teologických a filozofických názorů.

Bonaventura je znám především jako odpůrce aristotelismu pěstovaného v té době na pařížské univerzitě. Boží existence je podle něho naprosto nezpochybnitelná a je to základní pravda a jistota, z níž vychází jeho teologie, snažící se o jednotu křesťanské moudrosti. K ní člověk může dospět pouze studiem Bible a církevních Otců, nikoli četbou Aristotela. Filozofové obecně podle Bonaventury činí chybné úsudky.

Jeho dílo mělo velký úspěch, ovlivnilo svými myšlenkami jednání řady církevních koncilů (i v novější době) a bylo hojně komentováno, ještě v 15. století bylo tištěno zhruba padesátkrát. Pro dnešní bádání se užívá desetisvazková edice z let 1882-1902.

V Božské komedii se objevuje Bonaventura ve čtvrtém nebi, nebi slunečním a vypravuje zde o sv. Dominikovi, zatímco dominikán Tomáš Akvinský popisuje život sv. Františka z Assisi. (zkusit najít ukázkou česky)

Tomáš Akvinský (* kol. 1225; † 1274)

byl dalším významným filozofem a teologem, zástupcem vrcholné scholastiky, který vzešel z prostředí žebravých řádů. Na rozdíl od Bonaventury se hlásil k řeholi sv. Dominika. V roce 1323 se mu dostalo svatořečení. Získal také titul učitele církve a býval označován jako *doctor universalis* či *doctor angelicus*. Jako jediný z pozdějších křesťanských spisovatelů požívá takové autority, která se rovná autoritě církevních Otců (od r. 1567).

Pocházel z italské šlechtické rodiny a již jako pětiletý byl poslán do kláštera Montecassino. Roku 1244 vstoupil do dominikánského řádu. Traduje se, že jeho rodina s tím nesouhlasila a rok ho věznila v zámecké věži a snažila se ho přesvědčit, aby z řádu vystoupil, což se jim nepodařilo. Tomáš žil potom v klášteře Saint-Jacques v Paříži a léta 1248-1252 strávil v Kolíně, kde byl žákem Alberta Velikého. Další vzdělání získával opět v Paříži. Od konce 50. let 13. století působil již sám jako učitel na různých místech v Itálii, později také na pařížské univerzitě. Zemřel, když cestoval na druhý lyonský koncil, organizovaný Bonaventurou. Stejně jako Albert Veliký se Tomáš pokusil o spojení Aristotelovy přírodní filozofie s křesťanskou vírou a pracoval na poli mnoha oborů – teologie, filozofie, lékařství a přírodních věd. Teprve jemu se však podařilo vytvořit systematické učení, založené na promyšlené syntéze filozofie a teologie, k jakému Albert sám nedospěl. Opíral se přitom mj. o významného církevního Otce přelomu 8. a 9. století Jana z Damašku, který svoje teologické učení založil právě na Aristotelově filozofii. Kromě Aristotela ovlivnil Tomáše také novoplatonismus. Jeho snaha o harmonické spojení filozofie a teologie byla později dost kritizována (např. proti ní vystupoval Vilém Ockham v 1. pol. 14. stol.).

Tomáš nezastával žádné významné církevní funkce a plně se věnoval vědecké práci. Jeho hlavní sekretář o něm tvrdil, že byl schopen diktovat až třem či čtyřem sekretářům současně. Podařilo se mu tak napsat velké množství spisů. Věnuje se v nich nejen teologii, ale i všem důležitým složkám filozofie – metafyzice, etice, teorii poznání, ale také např. filozofické antropologii či politické filozofii.

Nejvýznamnějším přínosem pro dějiny lidského myšlení jsou však jeho teologické názory na poznání boha a všech tajemství víry. Dovedně dokázal spojit dva do té doby naprosto odlišné přístupy – (1) augustinské zdůrazňování víry samotné jako jediné možnosti dostat se blíže k bohu a poznat jej a (2) Aristotelův přirozený rozum, který je schopen na

základě zkušenosti dospět k hlubšímu poznání. Podle Tomáše si víra a rozum neodporují a některé věci je možno poznat pouze vírou či zjevením, jiné je však možno poznat a vysvětlit rozumem.

Jeho dvě hlavní díla jsou *Summa contra gentiles* a *Summa theologica*. *Summa contra gentiles* není klasickým polemickým spisem, útočícím na pohanská náboženství. Tomáš zde vede konstruktivní polemický dialog a vedle argumentů hovořících pro křesťanství nechává zaznít také všechny důležité argumenty, které naopak hovoří proti víře v jednoho boha. Při vyvracení těchto argumentů si nepomáhá citáty z Bible, ale vychází z rozumové úvahy. Jeho cílem bylo ukázat, že křesťanská víra je ta jediná správná. *Summa theologica* byla psána jako úvod do studia teologie, určený pro úplné začátečníky, a plně se zde projevil Tomášovy vynikající didaktické schopnosti. Pokusil se zde podat ucelený systém teologie, který by nepředstavoval statickou soustavu poznatků, nýbrž byl zachycen dynamickým způsobem. Z odborných spisů je třeba zmínit ještě jeho komentář k *Sentencím* Petra Lombarda a komentáře k Aristotelovým spisům (*Physica*, *De caelo et mundo*, *De generatione et corruptione*, *De anima*, *Meteora*, *Metaphysica* aj.). Komentoval ale i některá díla Boethia či Pseudodionysia Areopagity a samozřejmě řadu biblických knih.

Papež Urban IV., když zavedl v roce 1264 svátek Božího těla, pověřil Tomáše sestavením příslušných liturgických textů (hymnů, sekvencí, modliteb, čtení, antifon). Tomáš složil např. slavnou sekvenci *Lauda Sion Salvatorem* a hymny *Pange lingua* a *Adoro te devote*.

Siger z Brabantu (* kol. 1235/1240; † před 1284)

působil jako učitel filozofie na pařížské univerzitě. Po předchozích zákazech byly do běžného kurikula tamější artistické fakulty v roce 1255 zařazeny Aristotelovy spisy bez jakéhokoli omezení. Siger sám se stal stoupencem radikálního aristotelismu (tj. averroismu), který je založen na Averroových komentářích k Aristotelovým dílům a který kritizoval nejen Bonaventura, ale i Albert Veliký a Tomáš Akvinský. Tomáš se stavěl především proti přesvědčení averroistů o věčnosti hmotného světa a proti jejich učení o nesmrtelnosti kolektivního lidského rozumu a pomíjivosti individuálních lidských duší. Siger zkoumal možnosti rozumového poznání v podstatě nezávisle na teologii a křesťanských dogmatech, ale ve sporných případech dával stejně jako jiní současníci přednost *Bibli* a církevním Otcům. V roce 1270 vydal pařížský biskup seznam 13 bludných názorů, které měly být do budoucna zakázány. Všechny tyto položky byly součástí Sigerova učení, ovšem není známo, jestli Siger svoje učení nějakým způsobem modifikoval, protože chronologie jeho děl není dodnes

uspokojivě vyřešena. Roku 1272 bylo na artistické fakultě zakázáno přednášet o tématech, která spadají výhradně do teologie (např. o sv. Trojici). Roku 1277, kdy byl vydán seznam 219 bludných názorů, namířený především proti pařížské artistické fakultě, se zde již Siger nezdržoval. Odcestoval do Lutychu. Okolnosti jeho smrti nejsou příliš známy. Podle jedné širší verze kroniky Martina Opavského (viz historiografie) zemřel v Orvietu, kam se vydal, aby bránil svoje učení před papežskou kurií, a to násilnou smrtí.

Jeho učení upadlo v zapomnění a bylo znovu objeveno spolu s jeho spisy až v 19. století. Většina Sigerových spisů má formu kvestií, např. *Quaestiones in tertium De anima* (tj. komentář ke třetí knize Aristotelova spisu *De anima* jinak zvaný též *De anima intellectiva*), *Quaestiones naturales*, *Quaestione logicales*, jako reportationes jeho studentů se dochovaly kvestie k *Metafyzice*.

53.

Robert Grosseteste, *De sphaera*, cap. V.

Post hoc videndum est de motu stellarum fixarum, quem habent praeter motum ab oriente in occidentem qui est communis omnibus corporibus caelestibus. - Verumtamen ex eo quod dicuntur fixae, videtur quod non habent motum aliquem praeterquam praedictum. - Sed sciendum est, quod non dicuntur stellae fixae, quia non habent motum proprium, sed quoniam figura et imago, quam constituunt aliquot ex his, quae dicuntur stellae fixae, semper retinentur ab eis, verbi gratia si tres stellae triangulum faciunt, semper retinent eandem figuram. A fixatione igitur figurarum, quas faciunt, fixae dicuntur. Ptolemaeus igitur in libro Almagesti posuit, quod omnes stellae fixae et omnes auge planetarum moventur super polos zodiaci, et quod unaquaeque describit in centum annis unum gradum de circulo, in quo situm est corpus stellae, descripto super polos zodiaci contra motum firmamenti. Et accideret per hanc viam Ptolemaei, quod auge solis et stellae, quae sunt in signis septentrionalibus, pervenirent in signa australia, fieretque regio habitata inhabitabilis; quod patet per rationem superius dictam, qua ostenditur per solis excentricitatem, quod regio inter eclipticam et parallelum australem est inhabitabilis.

Edice: Die Philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln (Münster i. W., Aschendorff, 1912.), s. 11-32.

54.

Tomáš Akvinský, *De emptione et venditione ad tempus*

Prooemium

Carissimo sibi in Christo fratri Iacobo Viterbiensi lectori Florentino, frater Thomas de Aquino salutem.

Capitulum I

Recepi litteras vestras cum quibusdam casibus super quibus electi Capuani et meam sententiam petebatis. Super quibus collatione habita cum eodem Capuano electo et postmodum cum domino Hugone cardinali, duxi ad primum casum taliter respondendum: quod - supposito quod illa consuetudo de dilatione solutionis usque ad spatium trium mensium, sicut proponitur, sit ad commune bonum mercatorum, scilicet pro expediendis mercationibus, et non in fraudem usurarum introducta - videtur esse distinguendum. Quia aut vendit venditor suas mercationes ad terminum praedictum ultra quantitatem iusti pretii propter expectationem, aut secundum iusti pretii quantitatem. Si primo modo, non est dubium usurarium esse contractum, cum expectatio temporis sub pretio cadat. Nec potest esse excusatio si secundus venditor sit primi minister, cum ob nullam causam liceat pro termino expectationis pecuniae pretium augeri. Si autem secundo modo, non est usura. Nec obstat si pro minori pretio daret si statim pecunia solveretur. Quod per simile potest in aliis debitis videri; quia si alicui debeatur aliquid ad certum terminum, quandocumque de eo quod est sibi debitum dimitteret si sibi citius solveretur, in quo casu constat eum cui debetur ab usurae peccato omnino esse immunem. Licet enim plus accipere de debito propter temporis dilationem usuram sapiat, minus tamen accipere ut sibi citius solvatur usuram non sapit, maxime ex parte eius qui minus recipit, quamvis ex parte eius qui minus dat ut citius solvat, videatur esse aliquis modus usurae cum spatium temporis vendat. Unde etiam in casu proposito plus esset de usura timendum emptori qui ubi ante tres menses solvat, minus iusta

extimatione pannos emit, quam venditori qui minus accipit ut citius ei solvatur.

Capitulum II

Ex quo etiam patet quid sit dicendum ad secundum casum. Quia si mercatores Tusciae portantes pannos de nundinis Latiniaci, ut eos usque ad tempus resurrectionis expectent, plus vendant pannos quam valeant secundum communem forum, non est dubium esse usuram. Si autem non plus quam valeant sed quantum valent, plus tamen quam acciperent si statim eis solveretur, non est usura.

Edice: S. Thomae de Aquino opera omnia, tomus XLII, 383-390, Editio Leonina, Romae 1886